

Wie trouwt met wie binnen de opleidingselite?

De invloed van studierichting en onderwijsniveau

Wilfred Uunk en Matthijs Kalmijn

1 Inleiding

In de sociologie is het trouwen binnen de opleidingsgroep – ook wel opleidingshomogamie genoemd – de laatste decennia veelvuldig bestudeerd (De Hoog 1979; Kalmijn 1991; Sixma en Ultee 1983; Uunk en Ultee 1995a). Uit dit onderzoek komt naar voren dat opleidingshomogamie sterker is dan andere vormen van homogamie, en dat de neiging om met iemand van hetzelfde onderwijsniveau te trouwen over het algemeen groter is onder wetenschappelijk opgeleiden dan onder andere groepen. In dit artikel richten we ons op de trouwpatronen van personen die wetenschappelijk onderwijs hebben gevolgd, korthedshalve aangeduid als de opleidingselite. We breiden eerder onderzoek naar opleidingshomogamie uit door te onderzoeken in hoeverre de trouwpatronen van de opleidingselite gekenmerkt worden door differentiatie naar studierichting. Drie vragen staan daarbij centraal.

De *eerste vraag* is in hoeverre universitair opgeleiden een partner binnen de eigen studierichting huwen ('richtinghomogamie') en in welke mate dit verschilt tussen de richtingen. We kunnen daarbij bij voorbeeld denken aan de vraag in hoeverre mannen met een technische universitaire opleiding een technisch geschoolde vrouw van hetzelfde niveau als echtgenote kiezen, en aan de vraag of deze tendens verschilt van andere studierichtingen. De *tweede vraag* gaat over de afstanden van de verschillende studierichtingen op universitair niveau tot personen met lagere onderwijsniveaus ('niveauhomogamie'). Trouwen personen met een sociaal-culturele opleiding bij voorbeeld vaker 'omlaag' dan personen met een medische opleiding? De *derde vraag* luidt in hoeverre richting- en niveauhomogamie over de tijd zijn veranderd. Is het bij voorbeeld zo dat de in eerder onderzoek geobserveerde afname van homogamie naar onderwijsniveau gecompenseerd is door een toename van homogamie naar studierichting?

In het eerste gedeelte van ons artikel (paragraaf 3) beantwoorden we de vragen over patronen en trends in niveau- en richtinghomogamie aan de hand van het percentage mensen dat binnen het eigen onderwijsniveau of binnen de eigen studierichting trouwt, ook wel 'absolute homogamie' genoemd. We geven daarbij niet alleen een beschrijving van de partnerkeuzes van universitair opgeleiden, maar proberen

ook te verklaren waarom deze verschillen tussen onderwijsniveaus, tussen studierichtingen en tussen mannen en vrouwen. De zogenaamde sekse-segregatietheorie dient hierbij als uitgangspunt. Deze theorie stelt dat huwelijken tussen personen uit bepaalde groepen tot stand komen door de gelegenheid die mensen hebben om elkaar te ontmoeten (vgl. Blau 1977). Deze gelegenheden worden in het bijzonder bepaald door verschillen in de deelname van mannen en vrouwen aan het hoger onderwijs.

In het tweede gedeelte van ons artikel (paragraaf 4) gaan we een stap verder en beantwoorden we de vragen over patronen en trends in niveau- en richtinghomogamie aan de hand van maten voor 'relatieve homogamie'. Relatieve homogamie verwijst naar de neiging om met iemand van hetzelfde onderwijsniveau of dezelfde studierichting te trouwen, onafhankelijk van het aanbod van mannen en vrouwen met een bepaalde opleiding op de huwelijksmarkt. Deze maat heeft betrekking op de voorkeur dan wel afkeer van personen om te trouwen met mensen met een bepaalde opleiding. Over de patronen en trends in de relatieve niveau- en richtinghomogamie formuleren we twee theorieën: de distinctietheorie en de economische competitietheorie. Volgens de distinctietheorie zijn de voorkeuren van huwelijkskandidaten gebaseerd op een algemeen geldende drang om zich van anderen te onderscheiden (Bourdieu 1979). Volgens de economische competitietheorie zijn voorkeuren van huwelijkskandidaten gebaseerd op een behoefte om iemand te trouwen met aantrekkelijke financiële vooruitzichten (Becker 1981).

Ons onderzoek levert een aantal bijdragen aan het reeds bestaande onderzoek naar partnerkeuze. Ten eerste geven we met de analyse van absolute niveau- en richtinghomogamie een beeld van wat de gevolgen zijn van tekorten en overschotten op de huwelijksmarkt voor de keuze van een partner. De tekorten en overschotten zouden zich vooral voordoen in bepaalde studierichtingen, zoals natuurwetenschappen, economie en rechten, terwijl andere studierichtingen, zoals sociale wetenschappen, een meer evenredige verdeling kennen. Door de percentages absolute homogamie van de verschillende studierichtingen met elkaar te vergelijken kunnen we opnieuw, en duidelijker dan eerder is gedaan, nagaan in hoeverre sekse-segregatie van invloed is op partnerkeuzes.

Ten tweede verschaffen we met de analyse van relatieve niveau- en richtinghomogamie inzicht in de mate waarin er sprake is van scheidslijnen *binnen* de opleidingselite. Zo kan het idee van Bourdieu (1979) dat er in een samenleving naast elkaar twee elites bestaan – een culturele en een economische elite – met homogamieonderzoek op een nieuwe en ons inziens betere manier worden getoetst. De patronen van relatieve homogamie kunnen ook duiden op een hiërarchisch onderscheid binnen die elite (Kalmijn en Van der Lippe, te verschijnen). Personen uit studierichtingen met goede beroeps- en inkomensperspectieven (zoals geneeskunde), zouden bij voorbeeld een grotere afstand tot personen met lagere onderwijsniveaus kunnen hebben dan personen uit studierichtingen met minder rooskleurige financiële vooruitzichten (zoals letteren).

2 Gegevens

Omdat wetenschappelijk opgeleiden een relatief kleine groep vormen in de Nederlandse samenleving, combineren we gegevens uit vier representatieve surveys onder de Nederlandse bevolking: (a) het *Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1991* (SCP 1991), (b) de *Enquête Beroepsbevolking 1991* (CBS 1991), (c) de *Nederlandse Familie-Enquête 1992-1993* (Ultee en Ganzeboom 1992/1993), en (d) *Huishoudens in Nederland 1994: Telefonisch survey* (Weesie en Ganzeboom 1994). Deze surveys bevatten gegevens over het niveau en type onderwijs van gehuwd en ongehuwd samenwonende partners. Uit het gecombineerde databestand hebben we paren geselecteerd die getrouwd waren op het moment van interview. Omdat tegenwoordig steeds meer mensen voor korte of lange tijd ongehuwd samenwonen, hebben we ook ongehuwd samenwonende partners in onze steekproef opgenomen. Omdat niet in alle surveys is gevraagd naar het rangnummer van het huwelijk, bevat onze selectie tevens een – waarschijnlijk klein – aantal mensen dat voor de tweede keer is getrouwd. Als we in het vervolg over trouwen en huwen spreken, bedoelen we daarmee dus ook samenwonenden en hertrouwde personen. Gescheiden mensen zijn niet bij onze analyses betrokken omdat de meeste surveys geen informatie bevatten over de kenmerken van ex-partners. Tot slot willen we benadrukken dat de paren zowel op jonge leeftijd kunnen zijn getrouwd (bij voorbeeld tijdens hun studententijd), als op oudere leeftijd (na hun studententijd). Het gaat ons dus niet om de partnerkeuze van studenten, maar om de partnerkeuze van mensen met een afgesloten (academische) opleiding.

Voor de analyses beschikken we in totaal over 34.980 paren. Hiervan hebben 2.721 betrekking op verbintenissen waarbij ten minste één van de beide partners een universitaire opleiding heeft genoten. De overige 32.259 hebben betrekking op relaties tussen mensen met een lagere dan universitaire opleiding (zie ook de Bijlage). Binnen het universitaire onderwijs in Nederland onderscheiden we vijf groepen studies die we hier studierichtingen noemen: (a) *letteren* (talen, geschiedenis, en filosofie), (b) *sociaal-cultureel onderwijs* (sociale wetenschappen), (c) *technisch onderwijs* (natuurwetenschappen), (d) *economisch-juridisch onderwijs* (rechten, economie en bestuurs- en bedrijfskunde), en (e) *medisch onderwijs* (geneeskunde en tandheelkunde). Deze indeling is een beknopte versie van de Standaard Onderwijs Indeling (SOI) uit 1978 (CBS 1987). De eerste twee richtingen kunnen tot de culturele elite worden gerekend en de laatste drie tot de economische elite (vgl. Bourdieu 1988: 47).

3 Absolute homogamie: de rol van sekse-segregatie

Theoretische overwegingen. Met wie iemand een relatie aangaat, wordt in sterke mate bepaald door de mogelijkheden die men heeft om de gewenste partner te ont-

moeten. Is er veel aanbod op het eigen niveau of binnen de eigen studierichting, dan wordt er – mits er een voorkeur voor homogamie bestaat – vaak homogoom getrouwd en is de absolute niveau- en richtinghomogamie sterk. Is er daarentegen weinig aanbod binnen de eigen sociale groep, dan zijn veel mensen uit deze groep aangewezen op huwelijkskandidaten uit andere sociale groepen. In dat geval is de absolute homogamie zwak.

De sekse-segregatietheorie handelt over de vraag hoe ontmoetingskansen, met name wat betreft verschillen in onderwijsdeelname tussen mannen en vrouwen, absolute homogamie beïnvloeden. In het kort houdt de theorie in dat het hoger onderwijs – bedoeld of onbedoeld – fungeert als een lokale huwelijksmarkt (Kalmijn 1991). Studenten verblijven in een belangrijke fase van hun levensloop een aantal jaren in een omgeving waar zij frequent met elkaar omgaan en nauwelijks vertegenwoordigers van andere sociale groepen ontmoeten. Hoewel sommige wetenschappelijk opgeleiden hun partner natuurlijk ook later ontmoeten, zou de universiteit voor een aantal van hen toch een rol kunnen spelen bij de partnerkeuze. Onder deze veronderstelling zal sekse-segregatie, dat wil zeggen, de mate waarin mannen en vrouwen evenredig zijn vertegenwoordigd binnen het hoger onderwijs en binnen studierichtingen, een belangrijke invloed hebben op de vraag wie met wie zal trouwen. Twee versies van de sekse-segregatietheorie kunnen daarbij worden geformuleerd.

Een sterke versie van de sekse-segregatietheorie veronderstelt dat elke studierichting een afzonderlijke lokale huwelijksmarkt vormt. Immers, men ontmoet gedurende de opleiding en het sociale leven daarbuiten vooral personen van de eigen studierichting. Een minder sterke versie van de sekse-segregatietheorie veronderstelt dat de huwelijksmarkten van studierichtingen overlappen en dat er sprake is van één lokale academische markt. De concentratie van verschillende faculteiten in grote gebouwen op kleine afstand, of het bestaan van studieverenigingen die openstaan voor meerdere studierichtingen vormen hiervoor een aanwijzing. Wanneer op de academische huwelijksmarkt tekorten ontstaan in bepaalde studierichtingen, dan zullen de mannen of vrouwen van deze richtingen relatief vaker trouwen met een persoon uit een andere studierichting dan bij de sterke versie van de theorie het geval is.

Patronen van absolute homogamie. Hoe zien de trouwpatronen van wetenschappelijk opgeleiden er in werkelijkheid uit? De cijfers in tabel 1 laten voor mannen en vrouwen met wetenschappelijk onderwijs zien in hoeverre er binnen of buiten de studierichting wordt getrouwd (absolute richtinghomogamie), en in hoeverre er binnen of buiten het eigen onderwijsniveau wordt getrouwd (absolute niveauhomogamie).

Tabel 1: Percentage huwelijken binnen of buiten de studierichting en het onderwijsniveau van gehuwde en ongehuwd samenwonende mannen en vrouwen met wetenschappelijk onderwijs (WO)

	Binnen WO		Buiten WO	N
	Binnen richting	Buiten richting		
(a) MANNEN				
Letteren	13,5	8,6	78,0	631
Sociaal-cultureel	16,5	12,0	71,5	291
Technisch	7,6	11,8	80,6	712
Economisch-juridisch	6,5	16,3	77,3	418
Medisch	12,6	14,2	73,1	372
<i>Alle mannen</i>	<i>10,8</i>	<i>12,1</i>	<i>77,1</i>	<i>2424</i>
(b) VROUWEN				
Letteren	26,6	33,4	40,0	320
Sociaal-cultureel	21,3	39,1	39,6	225
Technisch	55,1	24,5	20,4	98
Economisch-juridisch	36,0	32,0	32,0	75
Medisch	35,1	38,1	26,9	134
<i>Alle vrouwen</i>	<i>30,6</i>	<i>34,5</i>	<i>34,9</i>	<i>852</i>

Tabel 1 laat zien dat mannen in het algemeen vaker 'omlaag' trouwen (77%) dan vrouwen (35%). Deze bevinding is ook in eerder onderzoek geconstateerd (De Hoog 1979; Sixma en Ultee 1983), en laat zich goed verklaren door sekse-segregatie binnen het wetenschappelijk onderwijs. Terwijl mannen door het 'tekort' aan vrouwen op universitair niveau veelal zijn aangewezen op huwelijkskandidaten met lagere onderwijsniveaus, kunnen vrouwen bij het 'overschot' van universitair opgeleide mannen gemakkelijker hun wens voor een hoogopgeleide partner in praktijk brengen.

Trouwen personen uit sommige studierichtingen vaker 'omlaag' dan personen uit andere studierichtingen? In tabel 1 zien we dat mannen met een technische opleiding het meest (81%), en mannen met een sociaal-culturele opleiding het minst frequent (72%) trouwen met een partner met een lager onderwijsniveau. Dit laat zich goed verklaren door de grote oververtegenwoordiging van mannen binnen het technisch onderwijs en de relatief geringe sekse-segregatie in het sociaal-culturele onderwijs. De variatie tussen studierichtingen in absolute niveauihomogamie laten bij vrouwen het omgekeerde patroon zien. Vrouwen met een sociaal-culturele opleiding trouwen het vaakst buiten het wetenschappelijk onderwijs (40%) en vrouwen met een technische opleiding het minst (20%). Ook deze bevindingen stroken met de sekse-segregatietheorie: het zijn immers vooral de technisch geschoolde vrouwen voor wie het gemakkelijk is een partner te vinden op eigen niveau.

Hoewel de patronen overeenkomen met wat we op grond van het aanbod van

mannen en vrouwen zouden verwachten, is de positie van medisch opgeleide mannen en van mannen met een letterenopleiding een uitzondering. Mannen met een opleiding medicijnen trouwen ondanks een veel groter overschot aan mannen toch even vaak (27%) binnen de opleidingselite als sociaal-cultureel opgeleide mannen. Mannen met een letterenopleiding daarentegen, trouwen gezien de vrij gelijke sekse-verhoudingen relatief weinig (12%) met een academisch opgeleide vrouw. Deze bevindingen laten zien dat trouwpatronen niet alleen bepaald worden door verschillen in het aantal 'beschikbare' mannen en vrouwen met een bepaalde opleiding, maar ook door voorkeuren voor een partner binnen de onderwijselite. Op een verklaring van deze voorkeuren, alsmede de bijzondere positie van medici en personen met een letterenopleiding, komen we later terug.

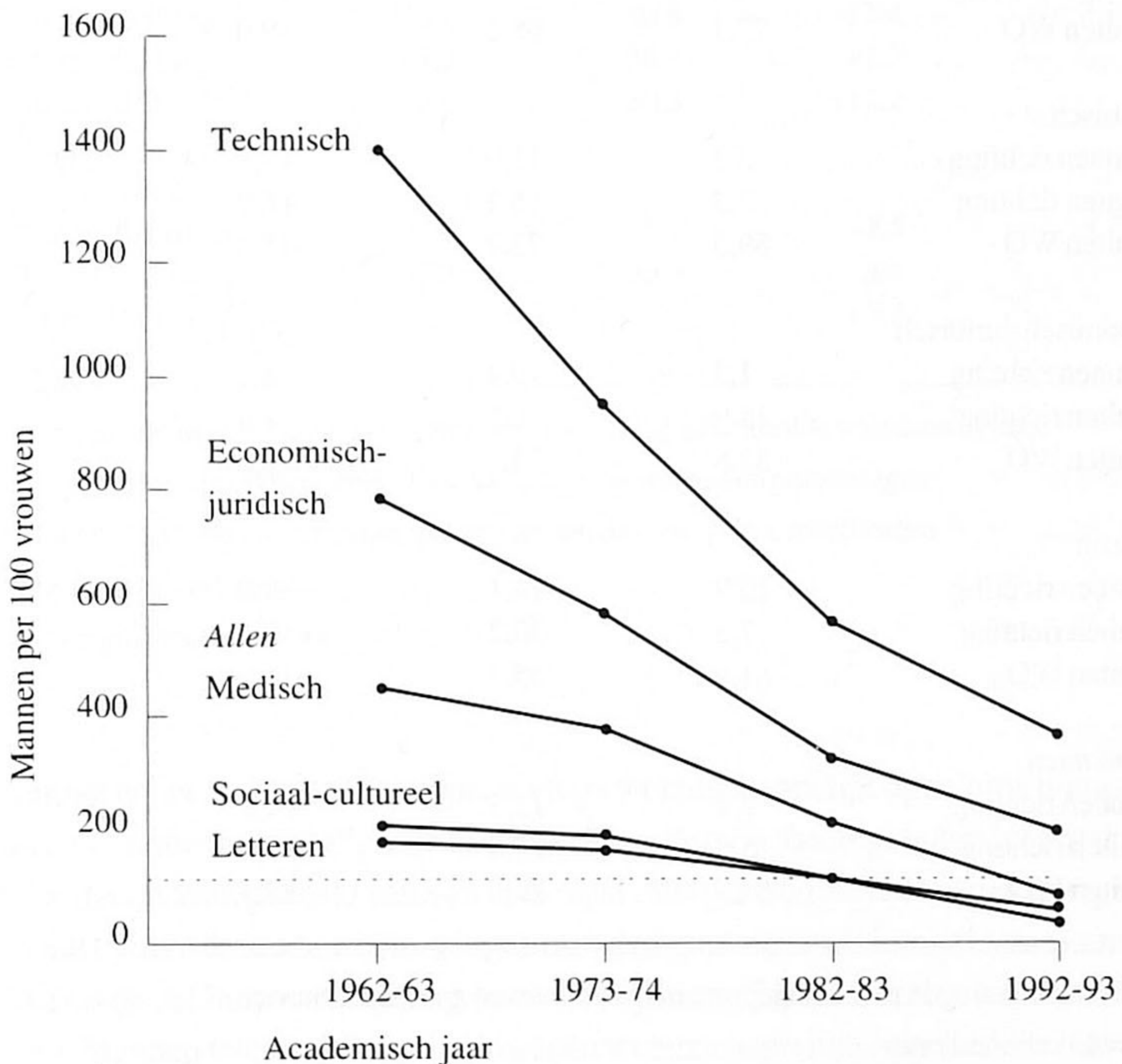
Als mensen binnen de opleidingselite trouwen, in hoeverre trouwen ze dan tevens binnen de studierichting (absolute richtinghomogamie)? Zowel bij mannen als bij vrouwen zien we dat er over het geheel genomen even vaak binnen als buiten de richting wordt getrouwd (11% respectievelijk 12% voor mannen, en 31% respectievelijk 35% voor vrouwen). De richtinghomogamie is echter niet voor alle studierichtingen even sterk. Mannen met een sociaal-culturele opleiding trouwen vaker binnen dan buiten de studierichting, terwijl mannen met technische en economisch-juridische opleidingen vaker buiten dan binnen de richting trouwen. Voor vrouwen zien we het omgekeerde patroon. Hier zijn het de technisch geschoolde vrouwen die relatief vaker binnen de richting trouwen, en trouwen de sociaal-cultureel geschoolde vrouwen juist vaker buiten de richting.

Voor een deel hebben de verschillen in absolute richtinghomogamie – net zoals bij homogamie naar onderwijsniveau – te maken met sekse-segregatie. Als de studierichting fungeert als lokale huwelijksmarkt, zullen technisch geschoolde vrouwen bij voorbeeld relatief gemakkelijk een partner binnen de eigen kring kunnen vinden, terwijl vrouwen met een sociaal-culturele opleiding het daarmee moeilijker zullen hebben. Voor een ander deel weerspiegelen de verschillen in richtinghomogamie ook bepaalde partnervoorkeuren die onafhankelijk zijn van het aanbod van mannen en vrouwen. Bij de medische opleidingen is de sekse-segregatie bij voorbeeld groter dan bij de sociaal-culturele opleidingen, maar medisch opgeleide mannen trouwen maar weinig minder binnen de richting dan sociaal-cultureel opgeleide mannen. Medici vormen ook in dit opzicht een meer gesloten groep dan andere studierichtingen.

Trends in absolute homogamie. Hoe zijn bovenstaande trouwpatronen veranderd? En kunnen we eventuele veranderingen in absolute niveau- en richtinghomogamie verklaren door veranderingen in sekse-segregatie binnen het hoger onderwijs? Op grond van ontwikkelingen in de onderwijsdeelname van mannen en vrouwen is er veel aanleiding om veranderingen in de absolute niveau- en richtinghomogamie te verwachten. In figuur 1 presenteren we cijfers over het aantal ingeschreven mannelijke en vrouwelijke studenten per studierichting van 1962-1963 tot 1992-1993 (CBS

1993). Zoals bekend is vanaf de jaren zestig de traditionele ondervertegenwoordiging van vrouwen in het wetenschappelijk onderwijs sterk afgenomen. Figuur 1 laat zien dat voor alle studierichtingen te zamen er in het academisch jaar 1962-1963 nog bijna 500 mannen op 100 vrouwen waren. In 1992-1993 is deze sekse-ratio vrijwel gelijk. Veranderingen in de onderwijsdeelname van mannen en vrouwen zijn niet in alle studierichtingen even groot geweest. De grootste veranderingen observeren we bij de technische, economisch-juridische en medische studierichtingen, met andere woorden bij de economische elite. Waren er in het academisch jaar 1962-1963 nog bijna 1400 mannen op 100 technisch geschoolde vrouwen, in 1992-1993 is deze verhouding meer dan drie keer zo klein geworden: 400 mannen op 100 vrouwen. Bij de sociaal-culturele studies en letteren was de vertegenwoordiging van vrouwen in de jaren zestig al bijna evenredig aan die van mannen en is ze sindsdien weinig veranderd. Gegeven deze ontwikkelingen kunnen we verwachten dat de absolute niveau-homogamie voor mannen sterker wordt en voor vrouwen zwakker. Verder zal de niveau- en richtinghomogamie sterker moeten toenemen voor mannen uit de economische elite dan voor mannen uit de culturele elite.

Figuur 1: Sekse-ratios in het wetenschappelijk onderwijs naar studierichting, 1962-1992

Bron: CBS, *Zakboek Onderwijsstatistieken 1993*

Om na te gaan of de verwachte veranderingen in absolute niveau- en richting-homogamie zich in werkelijkheid hebben voorgedaan, splitsen we de absolute homogamiepercentages uit naar geboortecohort. Gezien het relatief kleine aantal eenheden onderscheiden we slechts twee cohorten: een cohort waarin de vrouw geboren is vóór 1950 en een cohort waarin de vrouw geboren is in of na 1950. Tabel 2 bevat de percentages voor mannen. Tabel 3 bevat de percentages voor vrouwen.

Tabel 2: Percentage gehuwde of ongehuwd samenwonende mannen met een partner binnen of buiten de studierichting en het onderwijsniveau naar geboorteperiode

MANNEN	1900-1949	1950-1976	Δ	X^2
<i>Letteren</i>				
Binnen richting	10,7	15,7	+5,0	11,4**
Buiten richting	5,3	11,1	+5,8	
Buiten WO	84,0	73,1	-10,9	
<i>Sociaal-cultureel</i>				
Binnen richting	13,8	18,1	+4,3	2,73
Buiten richting	9,2	13,7	+4,5	
Buiten WO	77,1	68,1	-9,0	
<i>Technisch</i>				
Binnen richting	3,2	11,0	+7,8	29,0**
Buiten richting	7,3	15,3	+8,0	
Buiten WO	89,5	73,7	-15,8	
<i>Economisch-juridisch</i>				
Binnen richting	1,3	9,4	+8,1	10,6**
Buiten richting	15,9	16,5	+0,6	
Buiten WO	82,8	74,2	-8,6	
<i>Medisch</i>				
Binnen richting	10,9	14,1	+3,2	14,5**
Buiten richting	7,5	20,2	+12,7	
Buiten WO	81,6	65,7	-15,9	
<i>Alle mannen</i>				
Binnen richting	7,4	13,3	+5,9	52,9**
Buiten richting	8,3	15,0	+6,7	
Buiten WO	84,3	71,8	-12,5	

Δ = verandering in percentagepunten tussen de twee geboortecohorten

X^2 = Likelihood ratio

** = significant, $p < 0,001$

Tabel 3: Percentage gehuwde of ongehuwd samenwonende vrouwen met een partner binnen of buiten de studierichting en het onderwijsniveau naar geboorteperiode^a

VROUWEN	1900-1949	1950-1976	Δ	X^2
Letteren				
Binnen richting	30,9	24,7	-6,2	4,8
Buiten richting	38,1	31,4	-6,7	
Buiten WO	30,9	43,9	+13,0	
Sociaal-cultureel				
Binnen richting	25,9	19,8	-6,1	1,2
Buiten richting	34,5	40,7	+6,2	
Buiten WO	39,7	39,5	-,2	
Technisch				
Binnen richting	41,7	59,5	+17,8	2,4
Buiten richting	33,3	21,6	-11,7	
Buiten WO	25,0	18,9	-6,1	
Medisch				
Binnen richting	44,2	30,8	-13,4	3,1
Buiten richting	37,2	38,5	+1,3	
Buiten WO	18,6	30,8	+12,2	
Alle vrouwen				
Binnen richting	33,2	29,7	-3,5	3,7
Buiten richting	37,1	33,5	-3,6	
Buiten WO	29,7	36,8	+7,1	

^a = Gezien het kleine aantal economisch-juridisch geschoolde vrouwen in het oudste cohort berekenen we voor deze categorie geen percentages

Δ = verandering in percentagepunten tussen de twee geboortecohorten

X^2 = Likelihood ratio

** = significant, $p < 0,001$

Over het geheel genomen is het percentage wetenschappelijk opgeleide mannen dat met een partner trouwt die niet-universitair onderwijs heeft genoten tussen de twee geboortecohorten gedaald van 84% naar 72%. Verder zien we dat het percentage mannen dat binnen de studierichting is getrouwd toeneemt van 7% naar 13%, evenals het percentage dat buiten de richting maar wel op hetzelfde niveau trouwt (van 8% naar 15%). Mannen trouwen dus vaker met een wetenschappelijk opgeleide vrouw, maar als ze dat doen, trouwen ze niet vaker binnen de studierichting. De absolute niveauhomogamie voor mannen stijgt, maar de absolute richtinghomogamie niet. Voor

vrouwen (tabel 3) zijn de veranderingen veel minder sterk. Wel zien we dat vrouwen iets vaker met niet-universitair opgeleide mannen zijn gaan trouwen (van 30% naar 37%), maar deze stijging is statistisch niet significant.

Bovenstaande trends vinden we ook terug als we naar de trouwpatronen van mannen en vrouwen per studierichting kijken. Mannen trouwen bij elk van de vijf studierichtingen vaker met een wetenschappelijk opgeleide vrouw, zij het dat de toename voor de sociaal-culturele richting niet significant is. De ontwikkelingen in absolute richtinghomogamie zijn minder eenduidig: mannen met een letteren-, een technische of een sociaal-culturele opleiding trouwen over de tijd even vaak met een vrouw van de eigen studierichting. Voor mannen met een economisch-juridische of medische opleiding geldt dit niet. De economen gaan relatief vaker binnen dan buiten de eigen richting trouwen, terwijl de medici zich juist meer openstellen voor andere richtingen. Voor vrouwen treden zoals gezegd geen significante veranderingen in absoluut niveau en richtinghomogamie op, ook niet als we de cijfers per studierichting bekijken.

Al met al kunnen we concluderen dat de absolute niveauihomogamie van mannen is toegenomen en dat die van vrouwen licht is gedaald. Deze trends komen overeen met wat we op grond van ontwikkelingen in de sekse-segregatie zouden verwachten. Dat de absolute richtinghomogamie voor mannen niet eenduidig toeneemt, duidt er ook op dat sekse-segregatie niet de gehele verklaring is voor de geobserveerde trends. Kennelijk zijn de studierichtingen geen gesloten huwelijksmarkten, maar vindt er uitwisseling plaats.

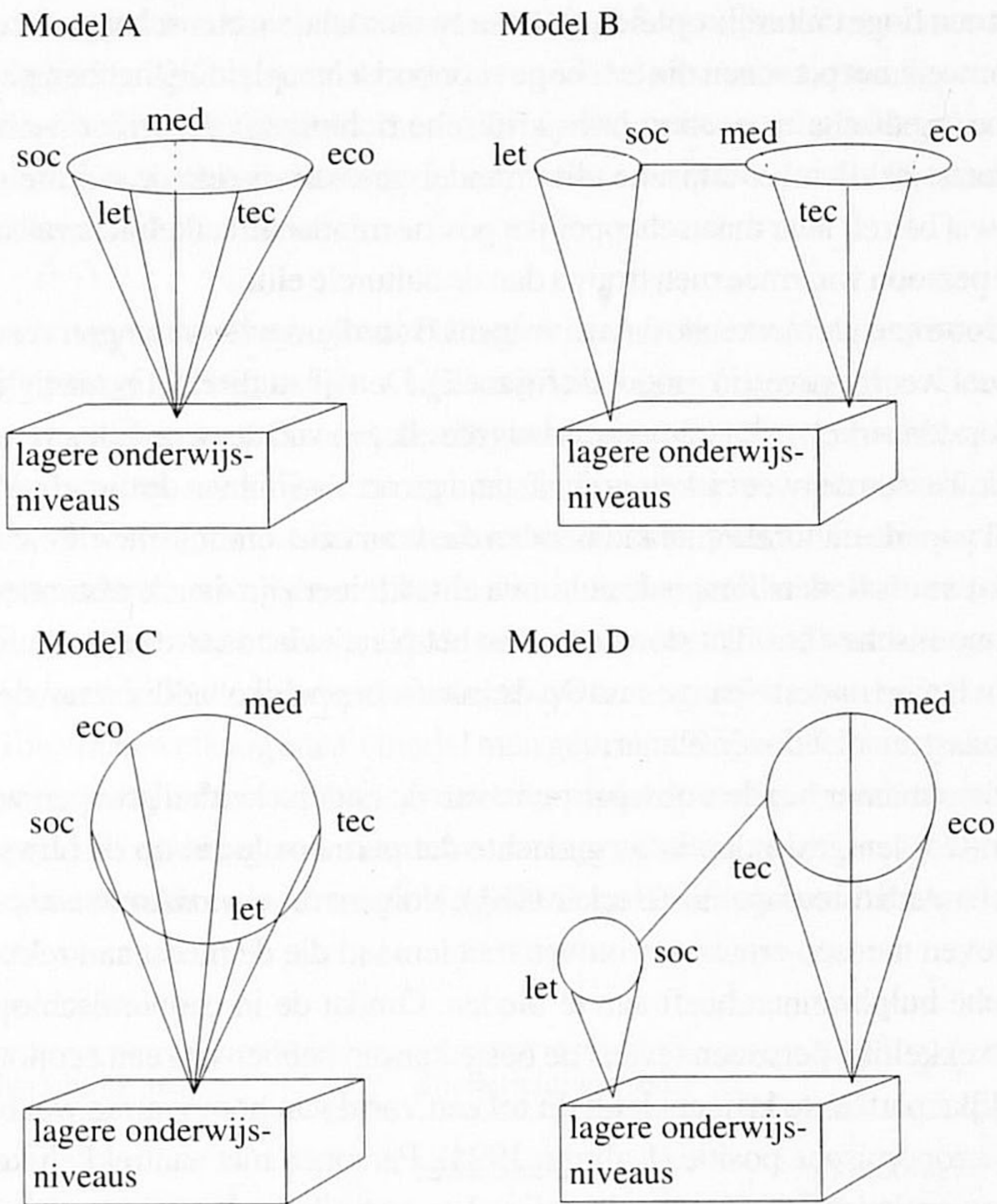
4 Relatieve homogamie: distinctie en competitie

Theoretische overwegingen. Mensen trouwen niet alleen binnen de studierichting omdat ze elkaar daar toevallig ontmoeten, maar ook omdat ze een voorkeur kunnen hebben voor een persoon uit hetzelfde vakgebied. Eén reden daarvoor is dat de studierichting, net als het onderwijsniveau zelf, aangeeft tot welke sociale groep men behoort. Zoals onder het werkende deel van de bevolking de vraag naar iemands beroep fungeert als centrale openingsvraag bij feestjes en andere sociale gelegenheden, is de vraag naar wat je studeert onder studenten een veel gebruikte manier om een nog onbekende medestudent te plaatsen. Een tweede reden is dat overeenkomsten in studierichting samenhangen met andere gelijkenissen die voor de partnerkeuze later in het leven relevant zijn, zoals een soortgelijk beroep en een overeenkomstige smaak of leefstijl.

Op grond van deze overwegingen zouden we verwachten dat er sociale afstanden bestaan tussen de studierichtingen en dat deze afstanden zich uiten in een zekere mate van relatieve richtinghomogamie. In figuur 2 hebben we dit patroon uitgebeeld in model A. De stippellijntjes in dit plaatje geven aan dat het om een twee-dimensionale weergave van een drie-dimensioneel plaatje gaat. De vijf studierichtingen zijn

daarbij op een horizontaal liggende cirkel geplaatst. De richtingen liggen een eind uit elkaar om te laten zien dat er sociale afstanden tussen deze groepen bestaan. Omdat de richtingen op een horizontaal liggende cirkel zijn geplaatst, liggen ze tevens allemaal even ver van de lagere onderwijsniveaus. Hiermee wordt aangegeven dat de relatieve niveauihomogamie voor alle studierichtingen even sterk is.

Figuur 2: Theoretische modellen voor afstanden tussen studierichtingen en afstanden tot lager opgeleiden van personen met een wetenschappelijke opleiding

Hoewel het patroon in model A sociale afstanden veronderstelt tussen studierichtingen, geeft het niet aan welke richtingen dichter bij elkaar liggen dan andere. Een specificatie van dit model biedt de *distinctietheorie* van Bourdieu (1979). Binnen de elite onderscheidt Bourdieu twee naast elkaar bestaande statusgroepen, een culturele en een economische elite. De culturele elite omvat mensen die zich kunnen beroepen op een brede algemene ontwikkeling en een grote competentie op het gebied van

de schone kunsten. De economische elite daarentegen, omvat mensen met een goed inkomen en veel materiële consumptie en relatief weinig cultureel kapitaal. Ook binnen de wetenschappelijke gemeenschap heeft Bourdieu een dergelijk onderscheid gevonden (Bourdieu 1988). Hoogleraren in de medische en juridische sector beschikken over veel economisch en relatief weinig cultureel kapitaal, terwijl hoogleraren in de letteren en sociale wetenschappen eerder tot de culturele elite dienen te worden gerekend. De twee elites proberen zich onder meer van elkaar te onderscheiden door er een specifieke leefstijl op na te houden. Een dergelijke vorm van onderscheidingsdrang kan ook in de partnerkeuze tot uiting komen. Zo zouden personen met een hoge culturele opleiding (letteren en sociale wetenschappen) relatief weinig trouwen met personen die een hoge economische opleiding hebben gevolgd (technische, medische en economisch-juridische richtingen). Bourdieu veronderstelt daarnaast dat de economische elite minder gesloten is dan de culturele elite omdat zij wat betreft haar maatschappelijke positie minder afhankelijk is van de status van de persoon waarmee men trouwt dan de culturele elite.

Het patroon van partnerkeuze dat we volgens Bourdieus overwegingen verwachten is visueel weergegeven in model B (figuur 2). De vijf studierichtingen liggen nu niet meer op één cirkel, maar op twee cirkels die elk één van de twee elites vertegenwoordigen. Tussen de twee cirkels is de afstand groter dan binnen de cirkels. Verder is de cirkel voor de culturele elite kleiner dan die voor de economische elite, om aan te geven dat de afstanden binnen de culturele elite kleiner zijn dan de afstanden binnen de economische elite. Tot slot zien we in het plaatje dat de twee elites even ver afstaan van lagere onderwijsniveaus. Op de maatschappelijke ladder staan de twee elites dus naast, en niet boven elkaar.

Een andere manier om de trouwpatronen van de onderscheiden groepen weer te geven, kan worden gevonden in de gedachte dat partnerselectie op de huwelijksmarkt is gebaseerd op competitie (Becker 1981). Volgens de *economische competitietheorie* streven mensen ernaar te trouwen met iemand die de meest aantrekkelijke economische hulpbronnen heeft aan te bieden. Omdat de in economisch opzicht meest aantrekkelijke personen tevens de beste kansen hebben om een economisch aantrekkelijke partner te krijgen, leidt dit tot een vorm van homogamie wat betreft financieel-economische positie (Kalmijn 1994). Personen met aantrekkelijke economische vooruitzichten trouwen daarbij vaker met elkaar dan met personen die minder rooskleurige vooruitzichten hebben. Dit zou ook voor de verschillende studierichtingen kunnen gelden: personen uit studierichtingen met goede financieel-economische vooruitzichten, zullen een grotere afstand tot personen met lagere onderwijsniveaus hebben dan personen uit studierichtingen met minder goede vooruitzichten. De competitietheorie veronderstelt met andere woorden dat er een verticale scheidslijn bestaat in de trouwpatronen van de opleidingselite.

Model C vertegenwoordigt het patroon dat we op grond van de economische competitietheorie verwachten (figuur 2). In het plaatje is de horizontaal liggende cirkel

uit model A 'platgeslagen', om aan te geven dat niet alle richtingen even ver van de lagere onderwijsniveaus afstaan. We hebben daarbij aannames gemaakt over de verdien Capaciteiten van de vijf studierichtingen. Medici verdienen het meest, daarna economen en juristen, vervolgens technici, dan sociaal-cultureel geschoolde academici en ten slotte mensen met een letterenstudie (Kalmijn en Van der Lippe, te verschijnen). In model C staan de richtingen ook in deze volgorde ten opzichte van personen met lagere onderwijsniveaus: medici geven de minste voorkeur aan een huwelijk met een niet-universitair opgeleide (het langste lijntje), mensen met een letterenstudie relatief het meest (het kortste lijntje).

De economische competitietheorie laat zich gedeeltelijk ook combineren met de distinctietheorie. Dit is visueel weergegeven in het laatste plaatje van figuur 2, model D. Hierin zijn de twee cirkels uit model B – de twee elites – 'platgeslagen' om aan te geven dat er niet alleen een horizontaal, maar ook een hiërarchisch onderscheid bestaat tussen de twee elites.

Patronen van relatieve homogamie. Om na te gaan welk van de vier patronen het best aansluit op de gegevens, maken we gebruik van loglineaire modellen. Deze modellen veronderstellen dat de kans op een bepaald huwelijk – bij voorbeeld een huwelijk tussen een student medicijnen en een psychologiestudente – een (multiplicatieve) functie is van de fractie medische studenten onder mannen, de fractie psychologiestudenten onder vrouwen, en een derde factor die aangeeft in welke mate medici en psychologen met elkaar trouwen als de invloed van het aanbod wordt uitgeschakeld.

Er zijn verschillende manieren om relatieve homogamie te beschrijven, afhankelijk van de vraag welk loglineair model men gebruikt. Wij hebben hier gekozen voor loglineaire modellen voor quasi-symmetrie, omdat deze direct een interpretatie bieden van relatieve homogamie in termen van log odds ratios (Agresti 1990). Om uit te leggen wat een odds ratio is maken we gebruik van een voorbeeldtabel.

Voorbeeldtabel

Studierichting man	Studierichting vrouw	
	Medicijnen	Psychologie
Medicijnen	i	j
Psychologie	k	l

Een odds ratio is de ratio van twee kansverhoudingen of 'odds'. In de voorbeeldtabel kunnen twee odds worden berekend: $a = i/j$ (de kans dat een medicus met een collega-medicus trouwt gedeeld door de kans dat hij met een psychologe trouwt) en $b = k/l$ (de kans dat een psycholoog met een medicus trouwt gedeeld door de kans dat hij met

een medepsychologe trouwt). De log odds ratio is gedefinieerd als $\ln [a/b] = \ln [(i/j)/(k/l)]$. Als deze log odds ratio groter is dan 0, trouwen medici relatief meer met medici dan psychologen met medici trouwen, en vertonen de twee groepen een neiging tot homogamie. Hoe hoger de log odds ratio, des te groter is de afstand tussen de twee groepen. De modellen maken het mogelijk om voor elk paar van studierichtingen een log odds ratio te berekenen. Log odds ratios kunnen tevens worden berekend voor de afstanden tussen een bepaalde studierichting en het lagere onderwijsniveau. In de analyse zullen we de theoretische modellen uit figuur 2 toetsen door verschillende restricties toe te passen op de log odds ratios in het model.

In model A wordt verondersteld dat de afstanden tussen de vijf studierichtingen onderling gelijk zijn. Daarnaast wordt verondersteld dat de afstanden van elke studierichting tot lagere onderwijsniveaus gelijk zijn. Dit model heeft dus één algemene parameter voor relatieve richtinghomogamie en één algemene parameter voor relatieve niveauhomogamie. De onderste regel in tabel 4 laat zien dat dit model niet goed bij de gegevens past ($p < 0,01$). Dit betekent ofwel dat de afstanden tussen studierichtingen onderling verschillen, ofwel dat de afstanden van studierichtingen tot lagere onderwijsniveaus verschillen. In model B wordt nagegaan of de afstanden tussen studierichtingen onderling kunnen worden samengevat met een onderscheid tussen culturele en economische elites. Dit model past nog niet goed bij de gegevens ($p < 0,01$) en past ook niet significant beter dan model A ($X^2 = 4,2$; $Df = 2$; $p > 0,05$). In model C wordt verondersteld dat de vijf studierichtingen (zowel de economische als de culturele) verschillen in hun afstand tot lagere onderwijsniveaus, terwijl de afstanden tussen de vijf richtingen onderling gelijk zijn. Het model blijkt goed bij de gegevens te passen ($p = 0,09$) en past significant beter dan model A ($X^2 = 28,7$; $Df = 4$; $p < 0,01$). De vijf studierichtingen kunnen blijkbaar op een volgorde in afstand tot lagere onderwijsniveaus worden gezet, zonder dat de afstanden tussen de studierichtingen onderling verschillen. Model D, dat een combinatie is van model B en C, past ook goed bij de gegevens ($p = 0,36$) en levert een significante verbetering op ten opzichte van de eerdere modellen. De trouwpatronen van de opleidingselite laten zich derhalve goed beschrijven door zowel een horizontaal als hiërarchisch onderscheid aan te brengen (model D in figuur 2).

Om de patronen in meer detail te bespreken presenteren we de log odds ratios voor de afstanden uit de verschillende modellen in tabel 4. Bij de bespreking beperken we ons tot de parameters uit het meest eenvoudige model (A) en de parameters uit het meest ingewikkelde model (D). Het meest eenvoudige model dient daarbij als vergelijkingspunt.

Bezien we eerst de parameters uit model A, dan zien we dat wetenschappelijk opgeleiden een algemene neiging hebben om binnen het eigen onderwijsniveau te trouwen. De log odds ratio voor relatieve niveauhomogamie is 4,37 en statistisch significant. Universitair opgeleiden hebben daarnaast een neiging om binnen de studierichting te trouwen, maar de log odds ratio van 2,63 laat zien dat deze neiging

kleiner is dan de relatieve niveauihomogamie. De studierichting lijkt in het algemeen dus een minder sterke scheidslijn te zijn in de partnerkeuzes van de opleidingselite dan het niveau van onderwijs.

Tabel 4: Afstanden tussen studierichtingen en onderwijsniveaus, log odds ratios uit geselecteerde loglineaire modellen

Afstanden (log odds ratios)	Model A	Model B	Model C	Model D
STUDIERICHTINGEN ONDERLING				
Alle richtingen	2,63**	–	2,80**	–
Binnen culturele elite	–	2,20**	–	1,87**
Binnen economische elite	–	2,51**	–	3,02**
Tussen culturele en economische elite	–	2,77**	–	2,98**
STUDIERICHTINGEN TOT LAGERE ONDERWIJSNIVEAUS				
Alle richtingen	4,37**	4,37**	–	–
Letteren	–	–	3,87**	3,81**
Sociaal-cultureel	–	–	4,48**	4,38**
Technisch	–	–	4,55**	4,68**
Economisch-juridisch	–	–	4,81**	4,93**
Medisch-verzorgend	–	–	5,00**	5,08**
Likelihood ratio X^2	56,3	52,3	27,8	18,4
Df	23	21	19	17
<i>p</i> -waarde	,00	,00	,09	,36

Df = Degrees of freedom (vrijheidsgraden)

** = $p < 0,01$

* = $p < 0,05$

Om te bepalen hoe groot deze afstanden zijn, kunnen we een vergelijking maken met trouwpatronen op basis van andere kenmerken die in het algemeen worden gezien als belangrijke scheidslijnen in de Nederlandse samenleving. Voor huwelijken gesloten kort na de Tweede Wereldoorlog was de log odds ratio tussen katholieken en protestanten bij voorbeeld 5,0 (Hendrickx et al. 1989). De relatieve homogamie wat betreft onderwijsniveau is op dit moment dus bijna even sterk als de religieuze homogamie tijdens de hoogtijdagen van de verzuiling. De relatieve richtinghomogamie, hoewel zwakker dan de niveauihomogamie, is ook redelijk sterk te noemen. Zij is bij voorbeeld vergelijkbaar met de afstand in trouwpatronen tussen arbeiders en boeren enerzijds, en employés en professionals anderzijds. Onder tweeverdieners in 1986-1987 was de log odds ratio voor deze afstand 2,1 (Hendrickx et al. 1995).

De parameters van het meer complexe model (D) laten zien dat er een afstand bestaat in de trouwpatronen van de culturele en de economische elite. Zoals we op grond van de distinctietheorie zouden verwachten, trouwen personen uit de ene elite minder vaak met personen uit de andere elite dan ze binnen de eigen kring huwen. Ook zien we dat de afstanden tussen studierichtingen uit de culturele elite (sociaal-cultureel onderwijs en letteren) kleiner zijn dan de afstanden tussen studierichtingen uit de economische elite (technisch, economisch-juridisch en medisch onderwijs). De culturele elite is in die zin meer gesloten dan de economische elite.

Naast een horizontale differentiatie tussen de verschillende studierichtingen vinden we ook een hiërarchisch onderscheid. De medische richtingen trouwen het minst frequent met personen met lagere onderwijsniveaus, letterenstudenten doen dat het vaakst. De volgorde wat betreft de afstand tot lagere onderwijsniveaus – letteren, sociaal-cultureel, technisch, economisch-juridisch, medisch – is min of meer conform de verdienmogelijkheden van de vijf studierichtingen (Kalmijn en Van der Lippe, te verschijnen). De trouwpatronen zijn derhalve tevens in overeenstemming met wat we op grond van de economische competitietheorie over partnerkeuze zouden verwachten.

Trends in relatieve niveau- en richtinghomogamie. In hoeverre zijn bovenstaande patronen over de tijd veranderd? Op grond van Bourdieus distinctietheorie kan worden verwacht dat opleidingshomogamie afneemt naarmate het hoger onderwijs meer gemassificeerd en gedemocratiseerd is. Volgens Bourdieu (1979: 133) leidt massificering van het hoger onderwijs tot waardevermindering van hoge onderwijsdiploma's en een kleiner verschil in waarde tussen een hogere en lagere opleiding. In Bourdieus terminologie neemt hierdoor het onderscheidend vermogen van een hoge opleiding af en zal het niveau van onderwijs een minder belangrijk selectie criterium worden op de huwelijksmarkt. Externe democratisering van het hoger onderwijs heeft hetzelfde effect. Ze houdt in dat lagere en hogere sociale milieus steeds evenrediger zijn vertegenwoordigd op de hoogste onderwijsniveaus (De Graaf en Ganzeboom 1993). De sociale afstand tussen hoge en lage statusgroepen neemt daardoor af, en daarmee ook het nut van onderwijsniveau als bron van identiteit en middel tot statusonderscheid (vgl. Uunk en Ultee 1995b).

Terwijl homogamie naar niveau zou dalen bij een stijging in de deelname aan hoger onderwijs, zou homogamie naar studierichting als reactie hierop kunnen toenemen. Volgens de distinctietheorie zoeken mensen bij het vervagen van traditionele scheidslijnen in de samenleving nieuwe manieren om zich van anderen te onderscheiden. Eén zo'n strategie zou kunnen zijn dat mensen bij de partnerkeuze er meer op gaan letten dat ze overeenkomen wat betreft studierichting. Een eventuele afname in niveauhomogamie zou dus gecompenseerd kunnen worden door een toename in richtinghomogamie.

Wat zijn nu de trends in relatieve niveau- en richtinghomogamie? Tabel 5 bevat de uit-

komsten van het eenvoudige model (A) en het meer complexe model voor homogamie (D) voor de twee geboortecohorten. Als we eerst het meest eenvoudige model voor homogamie beschouwen, dan blijkt de algemene tendens om binnen het onderwijsniveau te trouwen (de relatieve niveauhomogamie) significant te zijn afgenomen tussen de twee geboortecohorten. Deze afname is in overeenstemming met de gedachte uit de distinctietheorie dat bij waardevermindering van universitaire diploma's hoger opgeleiden relatief vaker gaan trouwen met lager opgeleiden. De afname in relatieve niveauhomogamie wordt volgens model A echter niet gecompenseerd door een sterkere neiging om binnen de studierichting te trouwen. De relatieve richtinghomogamie neemt niet significant toe. Dit wijst erop dat de studierichting geen compenserend distinctiemiddel is, zoals we op grond van de distinctietheorie konden verwachten.

Tabel 5: Veranderingen in afstanden tussen studierichtingen en onderwijsniveaus, vrouwen geboren in 1900-1949 versus vrouwen geboren in 1950-1976

Afstanden (log odds ratios)	Model A			Model D		
	1900-1949	1950-1976	Δ	1900-1949	1950-1976	Δ
STUDIERICHTINGEN ONDERLING						
Alle richtingen	2,56	2,64	+0,8	–	–	–
Binnen culturele elite	–	–	–	1,99	1,79	–,19
Binnen economische elite	–	–	–	2,61	3,20	+ ,60
Cultureel vs. economisch	–	–	–	3,14	2,93	–,21
STUDIERICHTINGEN TOT LAGERE ONDERWIJSNIVEAUS						
Alle richtingen	4,65	4,23	–,42**	–	–	–
Letteren	–	–	–	4,25	3,60	–,65**
Sociaal-cultureel	–	–	–	4,76	4,15	–,60
Technisch	–	–	–	4,50	4,77	+ ,27
Economisch-juridisch	–	–	–	5,93	4,54	–1,39**
Medisch-verzorgend	–	–	–	5,39	5,02	–,36
Likelihood ratio X^2			83,1			36,6
Df			46			34
<i>p</i> -waarde			,00			,35

Df = Degrees of freedom (vrijheidsgraden)

Δ = verandering in de log odds ratio tussen de twee geboortecohorten

** = $p < 0,01$

* = $p < 0,05$

Het meer complexe model voor homogamie, model D in tabel 5, laat de ontwikkelingen in homogamie zien onder de aanname dat er twee elites zijn en dat de afstanden van de vijf studierichtingen tot lagere onderwijsniveaus verschillen. De parameters van het model laten geen significante veranderingen zien in de richting-homogamie van de culturele en economische elite. Wel nemen de sociale afstanden tussen studierichtingen binnen de economische elite licht toe en die binnen de culturele elite licht af, hetgeen wijst op het homogener worden van de culturele elite. Deze ontwikkelingen zijn overigens statistisch niet significant. Tot slot laat model D zien dat de eerder waargenomen afname in de relatieve niveauhomogamie zich in alle richtingen heeft voorgedaan. De afnames zijn echter slechts in twee van de vier studierichtingen (letteren en economisch-juridische studies) statistisch significant, en voor personen met een technische opleiding neemt de niveauhomogamie zelfs toe.

5 Conclusies

De *eerste* vraag van ons artikel luidde in hoeverre universitair opgeleiden binnen de eigen studierichting trouwen en in welke mate deze tendens tussen de richtingen verschilt. Volgens onze loglineaire analyse wordt er meer binnen dan buiten de studierichting getrouwd. Sommige studierichtingen staan wat trouwpatronen betreft dicht bij elkaar dan andere, en deze patronen laten zich goed samenvatten door een onderscheid te maken in een culturele en een economische elite. Personen met een hogere culturele studie (sociaal-culturele studies en letteren) trouwen vaker met elkaar dan met personen die een hogere economische studie hebben gevolgd (technisch, economisch-juridisch en medisch onderwijs).

De *tweede* vraag was in hoeverre wetenschappelijk opgeleiden met niet-universitair opgeleiden trouwen en in hoeverre deze neiging tot niveauhomogamie verschilt tussen studierichtingen. De loglineaire analyses lieten zien dat wetenschappelijk opgeleiden vaker met elkaar trouwen dan met lager opgeleiden. De niveauhomogamie is daarbij sterker dan de richtinghomogamie. De niveauhomogamie blijkt ook tussen studierichtingen te verschillen, en laat zien dat de afstand tot lagere onderwijsniveaus groter is voor de economische dan voor de culturele elite. Personen met een letteren- of sociaal-culturele studie trouwen relatief vaker met een niet-universitair opgeleide dan personen met een technische, economisch-juridische of medische opleiding. De medici vormen hierbij de meest gesloten groep.

De *derde* vraag had betrekking op trends. Als we kijken naar absolute niveauhomogamie, dat wil zeggen het percentage mensen dat binnen de studierichting of binnen het onderwijsniveau trouwt, zien we bij mannen een duidelijke trend naar meer homogamie. Wetenschappelijk opgeleide mannen trouwen steeds vaker met een wetenschappelijk opgeleide partner. Als deze toename in meer detail wordt bekeken, blijkt zij voor een even groot deel terecht te zijn gekomen bij huwelijken binnen de studierichting als bij huwelijken buiten de studierichting. Er lijkt dus geen

sprake te zijn van toegenomen absolute richtinghomogamie. Voor vrouwen vinden we een lichte afname in de absolute niveauihomogamie en – net als bij mannen – geen verandering in de absolute richtinghomogamie. Als we kijken naar trends in relatieve homogamie, dat wil zeggen de sociale afstanden tussen richtingen nadat de invloed van het aanbod van partners is uitgeschakeld, zien we een significante afname van niveauihomogamie. De opleidingselite is volgens deze gegevens dus minder gesloten geworden. Een dergelijk afnemend belang van het hoger onderwijs bij de partnerkeuze gaat echter niet samen met een toenemend belang van de studierichting. De relatieve richtinghomogamie is over de tijd niet toegenomen.

Wat zeggen onze bevindingen nu over de drie door ons besproken theorieën? In de eerste plaats blijkt *seks-segregatie* een belangrijke rol te spelen bij de partnerkeuze. Zo zijn wetenschappelijk opgeleide mannen in absolute zin wel vaker binnen de groep gaan trouwen, maar in relatieve zin niet. Dit wijst erop dat de toegenomen deelname van vrouwen aan het hoger onderwijs het voor mannen gemakkelijker heeft gemaakt een partner binnen het eigen onderwijsniveau te vinden. De trends in absolute richtinghomogamie stroken minder goed met het idee van seks-segregatie. Gegeven de sterk toegenomen deelname van vrouwen aan traditioneel door mannen gedomineerde studierichtingen mocht worden verwacht dat mannen niet alleen meer binnen de opleidingselite, maar ook meer binnen de studierichting zijn gaan trouwen. Dat deze ontwikkeling zich niet heeft voorgedaan, suggereert dat studierichtingen niet direct als lokale huwelijksmarkten fungeren maar dat er overlap is tussen de verschillende markten.

In de tweede plaats blijken de huwelijkspatronen redelijk goed overeen te komen met ideeën uit de *distinctietheorie* van Bourdieu. Zo kunnen we een culturele en een economische elite binnen de opleidingselite onderscheiden. Door ons te richten op patronen van partnerkeuze, hebben we het bestaan van deze elites op een nieuwe manier aangetoond. Wel dient te worden aangetekend dat de economische elite intern minder homogeen is dan mocht worden verwacht: de afstanden binnen de economische elite zijn ongeveer even groot als de afstanden tussen de economische en de culturele elite. De afgenomen niveauihomogamie is eveneens in overeenstemming met Bourdieus theorie. Massificering en externe democratisering van het hoger onderwijs leiden er volgens Bourdieu toe dat een universitair diploma een minder goed onderscheidingsmiddel is geworden. Hierbij dient wel te worden bedacht dat er ook alternatieve verklaringen mogelijk zijn. Zo is het mogelijk dat de grens tussen universitair onderwijs en de rest van de samenleving is vervaagd doordat veel studenten doorstromen van niet-universitair naar universitair onderwijs, of doordat er ook binnen de groep van lagere onderwijsniveaus sprake is van een toenemend onderwijsniveau. Dat de studierichting zelf niet belangrijker is geworden, is tot slot minder goed te rijmen met wat we op grond van Bourdieus theorie zouden verwachten. Wellicht dienen we tevens naar andere vormen van homogamie te kijken, zoals homogamie wat betreft culturele en economische beroepsstatus, om na te

gaan of er compenserende onderscheidingsmiddelen zijn ontstaan (vgl. Kalmijn 1994).

Tot slot wijzen de door ons geanalyseerde trouwpatronen niet alleen op een horizontale differentiatie van de opleidingselite, maar ook op een hiërarchisch onderscheid. Afgemeten aan hun trouwpatronen, staan studierichtingen uit de economische elite hoger op de maatschappelijke ladder dan studierichtingen uit de culturele elite. Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de *economische competitie-theorie*: het zijn personen uit studierichtingen met de meest aantrekkelijke financieel-economische vooruitzichten die in hun partnerkeuze het verst afstaan van lagere onderwijsniveaus. De dominante positie van de economische elite lijkt in eerste instantie in tegenspraak te zijn met Bourdieus distinctietheorie. In zijn theoretische werk sluit Bourdieu echter niet uit dat het ene 'domineringsprincipe' – cultureel kapitaal – wordt gedomineerd door het andere – economisch kapitaal (Bourdieu 1979: 125).

Geraadpleegde literatuur

- Agresti, A. (1990) *Categorical data analysis*. New York: John Wiley.
- Blau, P. (1977) *Inequality and heterogeneity*. New York: Free Press.
- Becker, G.S. (1981) *A treatise on the family*. Boston: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1979) *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1988) *Homo academicus*. Cambridge: Polity Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (1987) *Standaard Onderwijsindeling SOI-1978: Uiteenzetting en verantwoording*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (1991) *Enquête Beroepsbevolking 1991*. Heerlen. Databestand.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (1993). *Zakboek onderwijsstatistieken 1993*. 's-Gravenhage: SDU. Diverse jaargangen.
- Graaf, P. de, en H. Ganzeboom (1993) Family background and educational attainment in the Netherlands for the 1891-1960 birth cohorts. In: Y. Shavit en H.-P. Blossfeld (red.), *Persistent inequality: Changing educational attainment in thirteen countries*. Boulder: Westview Press, p. 75-99.
- Hendrickx, J., J. Lammers en W. Ultee (1989) Kerkelijk gemengde huwelijken in Nederland 1946-1986. In: I. Gadourek en J. Peschar (red.), *De open samenleving*. Deventer: Van Loghum Slaterus, p. 40-57.
- Hendrickx, J., W. Uunk en J. Smits (1995) Stratificatie en het huwelijk: Partnerkeuze en partnereffecten. In: J. Dronkers en W. Ultee (red.), *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: Sociale gelaagdheid en mobiliteit*. Assen: Van Gorcum, p. 162-181.
- Hoog, C. de (1979) *Wederzijdse kenmerken van huwelijkspartners: Een analyse op basis van de volkstelling 1971*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Kalmijn, M. (1991) *From family origins to individual destinations: The changing nature of homogamy in the United States*. (Dissertatie) Los Angeles: University of California.
- Kalmijn, M. (1994) Assortative mating by cultural and economic occupational status. *American Journal of Sociology* 100: 422-452.

- Kalmijn, M. en T. van der Lippe (te verschijnen.) Type of schooling and sex-differences in earnings in the Netherlands. *European Sociological Review*, in press.
- Sixma, H. en W. Ultee (1983) Trouwpatronen en de openheid van een samenleving: De samenhang tussen de opleidingsniveaus van (huwelijks)partners in Nederland tussen 1959 en 1977. *Mens en Maatschappij* 58: 109-131.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) (1991) *Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1991*. Rijswijk. Databestand.
- Ultee, W. en H. Ganzeboom (1992/1993) *Nederlandse Familie-Enquête 1992-1993*. Nijmegen: Vakgroep Sociologie. Databestand.
- Uunk, W. en W. Ultee (1995a) Partnerkeuze in Nederland: Trends in herkomst- en opleidingshomogamie tussen 1947 en 1992. *Sociale Wetenschappen* 38: 23-47.
- Uunk, W. en W. Ultee (1995b) Kennis of cultuur? Het belang van opleiding en deelname aan schone kunsten bij partnerkeuze in Nederland tussen 1948 en 1992. Ongepubliceerd manuscript, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Weesie, J. en H. Ganzeboom (1994) *Huishoudens in Nederland 1994: Telefonisch survey*. Utrecht: ICS/ISCORE. Databestand.

Bijlage

Tabel: Studierichting en onderwijsniveau van gehuwd en ongehuwd samenwonende paren waarvan één of beide partners wetenschappelijk onderwijs heeft of hebben gevolgd

	Mannen		Vrouwen				Totaal
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
(1) Geen WO	32259	24	20	89	36	128	32556
(2) WO: Letteren	323	27	4	19	17	28	418
(3) WO: Sociaal	574	9	54	23	18	34	712
(4) WO: Technisch	208	4	3	48	4	24	291
(5) WO: Economisch	272	7	5	20	47	21	372
(6) WO: Medisch	492	4	12	26	12	85	631
Totaal	34128	75	98	225	134	320	34980